

Мельник Оксана Вікторівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

БЕЗПОСЕРЕДНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ: ЗАЛУЧЕННЯ ДИТИНИ ДО СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ

В умовах стрімкого протистояння проявам злочинності особливої уваги потребують питання захищеності дітей під час кримінального провадження незалежно від їх процесуального статусу. В свою чергу, прерогатива суду – чинити правосуддя визначається через реалізацію основних засад кримінального процесу, які є базовою необхідністю та мають бути чітко виконані. Зокрема, новела Кримінального процесуального кодексу України – засада безпосередності дослідження показань, речей і документів має свої умови реалізації.

Термін «безпосередність» відповідно до тлумачного словника В. Бусела означає: «який не має проміжних ланок, здійснюється без посередництва кого-небудь, прямий ... який прямо впливає з чого-небудь або зумовлює щось» [1, с. 278].

В КПК засада безпосередності дослідження показань, речей і документів закріплена як вимога ст. 23 дослідити докази безпосередньо суду. Крім того, зазначено, що не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК.

Водночас в КПК допускається те, що суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, але лише у випадках, передбачених КПК.

В ст. 225 КПК регламентовано, що «у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб» [2].

А чи використовуються такі можливості закону під час реалізації правосуддя, дружнього до дитини в кримінальному процесі? Спробуємо розібратися.

Відповідно до Конвенції про права дитини «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [3].

Відповідно до КПК України «неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років», а «малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років» [2].

Таким чином, категорії «дитина», «неповнолітній» та «малолітній» певною мірою перетинаються та є синонімічними [4] в широкому сенсі.

Незважаючи на процесуальний статус дитини в кримінальному провадженні: чи вона є свідком, чи потерпілим, чи підозрюваним/обвинуваченим, – для уникнення повторної/подальшої травматизації/віктимізації бажаним під час кримінального провадження є *її допит лише один раз*. Тоді і виникає запитання відносно того, чи є можливість це зробити відповідно до чинного КПК: як допитати дитину лише один раз, якщо під час досудового розслідування її вже допитали? Показання цієї дитини можуть бути визнані доказовими виключно якщо суд (відповідно до безпосередності дослідження показань, речей і документів) безпосередньо, тобто особисто проаналізує показання (почує самостійно усно під час судового засідання), а виключення, що міститься в положенні ст. 225 КПК чітко не регламентують такої можливості щодо неповнолітніх.

Таким чином, виникає просте рішення – про необхідність долучити відео, аудіо-матеріали допиту дитини (що було проведено під час досудового розслідування) в судовому засіданні *без залучення* самої дитини. Вочевидь, така позиція може бути виправданою, оскільки має інтегральний характер, – нерозривно зв'язаний, єдиний, суцільний, в першу чергу, із психологією. Такі зміни до кримінального процесуального законодавства в частині допиту дитини сприяли б гармонізації законодавства, оскільки, як відомо, будь-яке виключення лише підтверджує правило.

Крім цього, варто згадати класичну думку: «не держись устава, яко слепой стены; в нем бо порядки писаны, а времен и случаев нет». Метою будь-яких змін законодавства щодо дитини має бути така система координат та цінностей, яка б не заважала, а була «легкою» для сприйняття та використання на практиці. Лише в такому випадку і за таких умов буде здійснено захист і дружність до дитини, зокрема, в частині правосуддя. Тож закон має містити в достатній мірі й оціночні категорії, завдяки яким в конкретних ситуаціях у випадках з дітьми можливо було б ними скористатися і це не було протиріччям до закону, але в той же час мало на меті захист дитини. І варто завжди порівнювати інтереси дитини з інтересами провадження, тоді і відповіді стають очевидними, і одразу розуміння приходить про «необхідність» другого опитування/допиту.

Основним же правилом будь-якої особи, що веде провадження (чи то слідчий – під час досудового розслідування, чи то суддя – у судовій залі) залишається постійне нагадування собі класичного правила про те, що поведінка дитини є лише способом висловити свій біль. Саме тому поведінка в кримінальному провадженні з дитиною повинно мати на меті ще й емпатичне ставлення, що дозволить ефективніше для дитини здійснити свою діяльність.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейними матеріалами практики Європейського суду з прав людини / за ред. А. В. Столітнього. Харків: Право, 2019. 952с.
3. Конвенція Ради Європи про права дитини: підпис. 16 вересня 2010 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Попович М.В. Дитиноцентризм в кримінальному провадженні / матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання вдосконалення кримінального процесуального законодавства». Маріуполь, 2020. С. 83–85.

Микитчик Андрій Васильович,

доцент кафедри криминології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ

На сьогодні в Україні предметом особливої уваги громадськості та правоохоронних органів стала тема захисту прав дітей і підлітків, яка пов'язана зі збільшенням кількості злочинів проти неповнолітніх. Порушення, що виникають внаслідок сексуального насильства, охоплюють всі рівні життя дитини: пізнавальну сферу, фізіологічні процеси, соматичне здоров'я. У дитини, яка зазнала насильства, спостерігаються стійкі зміни особистості, які перешкоджають повноцінному розвитку і соціалізації в суспільстві.

Відповідно до статистичної інформації протягом 2019 року було зареєстровано злочинів проти статевої свободи та недоторканості, зокрема за ст. 152 КК України – 355 злочинів з них щодо неповнолітніх – 56 (15,8 %), малолітніх 92 (25,9 %), за ст. 155 КК України – 64 злочини, за ст. 156–250 [1].

Особлива вразливість неповнолітніх у випадках насильства пояснюється їх фізичною, психічною і соціальною незрілістю, а також залежним, підлеглим становищем до відношенням до дорослих, будь то батьки, опікуни, вихователі чи педагоги. Психологічні травми дитинства справляють суттєвий вплив на все подальше життя людини, формування його характеру, майбутнє сексуальне життя, психічне і фізичне здоров'я, на адаптацію в суспільстві в цілому.

Основи статевого виховання необхідно закладати в сім'ї, тобто в тому місці, де дитина проводить більшу частину свого життя, отримує основи сімейного виховання. При цьому в 70 % випадків посягання на статево недоторканність і статево свободу неповнолітнього відбуваються саме всередині сім'ї.